

Výsledky zjišťovacího výzkumu opevnění na předpolí hradu Helfenštejna

Jakub Vrána

Úvod

Hrad Helfenštejn (lidově zvaný Helfštýn nebo Helfštejn) se nalézá na výrazném vrcholu na levém břehu řeky Bečvy v prostoru Moravské brány (Foto 1). Tato proláčna odděluje od sebe masív Nizkého Jeseníku a Podbeskydské pahorkatiny. V mi-

Foto 1. Letecký snímek na vrcholovou plošinu i s hradem Helfenštejn, pohled od severovýchodu. Foto M. Kalábek.

nulosti, ale i dnes, byla důležitým komunikačním místem spojujícím Moravu a Slezsko. Zjišťovací výzkum na jižním předpolí hradu Helfenštejna (katastrální území Týn nad Bečvou) proběhl ve dnech 28. srpna až 8. září 2000, v rámci programového projektu Ministerstva kultury České republiky č. PK99P04OPP014 – Archeologické památky střední Moravy (I. etapa – okres Přerov).

Cílem zjišťovacího archeologického výzkumu bylo určit stáří zemní fortifikace a zároveň tak ověřit závěry z předchozích výzkumů, jenž vedl pracovník opavské pobočky AÚ ČSAV v Brně Jiří Paveleček v letech 1977 a 1978 (PAVELČÍK 1977, 1–47, PAVELČÍK 1978, 1–38, PAVELČÍK 1980a, 89, PAVELČÍK 1980b, 50).

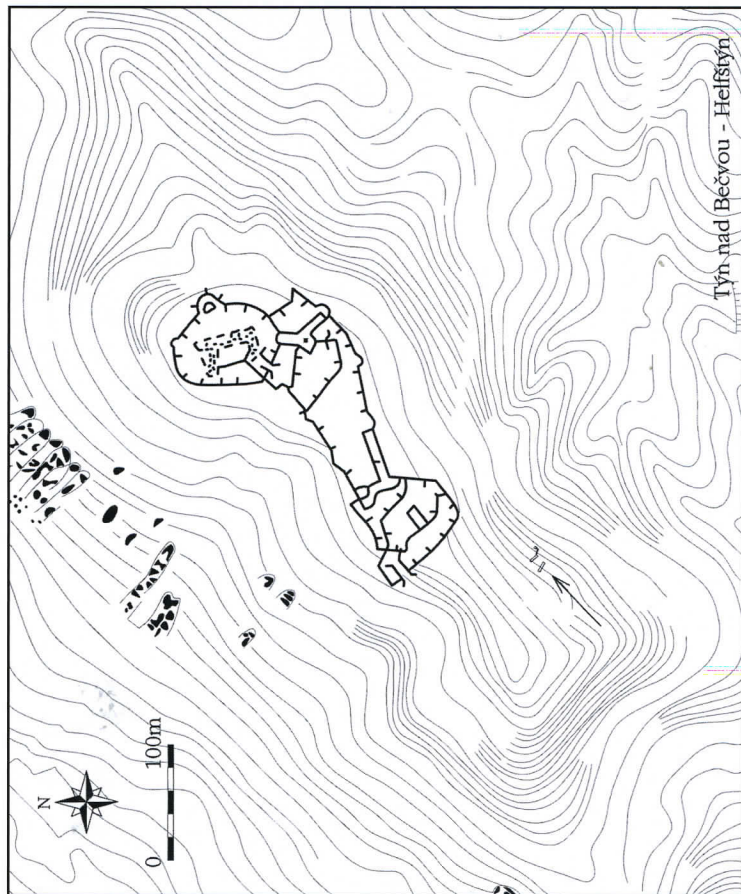
Historie lokality

Před vznikem středověkého hradu Helfenštejna existovalo na lokalitě hradiště či výšinné opevněné sídliště z mladší a pozdní doby bronzové, které se nacházelo na protáhlé vrcholové plošině (DOHNAL 1988, 64–66), na jejíž východní straně se nalézá hradní areál. Zemní val se vine po vrstevnici, kopíruje jihozápadní hranici vrcholové plošiny a stáčí se směrem k hradu. Celková délka viditelné části valu je cca 100 metrů. Přibližně 20 metrů před východním viditelným koncem valu je jeřáb těleso přerušeno lesní cestou, která tudy vychází z lesa na vrcholovou plošinu. V místě přerušeno opevnění proběhl zjišťovací výzkum v roce 1978, při kterém byl z dokumentován profil valu. Hliněto-kamenitý val s čelní kamennou plentou, měl u základny šířku 6–7 metrů a výšku přibližně 2,50 metru, ovšem z vnitřní strany měl val výšku pouhých 0,60–0,80 metru. Autor výzkumu datuje val do slezské fáze Kultury lužických popelnicových polí (PAVELČÍK 1980b, 50, DOHNAL 1982). Na nejzápadnějším konci vrcholové plošiny se podařilo odkrytí vně opevnění kruhovou konstrukci skládající se ze zdiva z nasucho kladených kamenů o průměru 5–6 metru a výšce 0,60 metru. Tato konstrukce je datována autorem na základě nalezené keramiky (uvnitř i v okolí kamenné konstrukce) také do období slezské fáze Kultury lužických popelnicových polí (PAVELČÍK 1980a, 89). Ovšem její datace do pravěkého období vyvolává otázku, neboť stála vně hradiska (PAVELČÍK 1980, 89). Také je zde možnost, že kamenná konstrukce byla postavena až jako součást novověkého opevnění v předpolí hradu, kde sloužila jako pozorovatelna a zlomky pravěké keramiky byly do zdiva kruhové konstrukce přimíšeny až druhotně v novověku. Neboť tyto keramické zlomky byly v zásypu valu, ze kterého byl použit materiál na stavbu kruhové konstrukce. Viditelné relikty zemního opevnění jsou dodnes patrné i na severní a východní straně vrcholové plošiny v předpolí hradu Helfenštejna. Zatímco o stáří opevnění na severní straně, které tvoří pouze val, nelze nic bližšího říci. Opevnění na východní straně je tvořeno valem a příkopem. Příkop i val vytváří nároží lomené do ostrého úhlu, což ukazuje na barokní stáří tohoto opevnění (PEŠKA – PLAČEK 2002, 94). Přímou na vrcholové plošině, kde nejsou viditelné stopy po zástavbě, se archeologickým výzkumem v letech 1977 a 1978 podařilo objevit několik zahloubených objektů, které jsou datovány do období Kultury lužických popelnicových polí, přesněji řečeno do její slezské fáze (PAVELČÍK 1980a, 89, PAVELČÍK 1980b, 50).

Hrad byl patrně založen Fridrichem (Fridušem) z Linavy někdy po roce 1312, kdy skončil neúspěšný odboj proti králi Janu Lucemburskému a došlo ke ztrátě hradů Račice (okr. Vyškov) a Drahotuše (okr. Přerov). Hrad, snad původně v provozu vizorní dřevohlinité podobě, se nacházel na ploše dnešního hradního jádra, neboť zděná výstavba v prvotní etapě vývoje hradu je nepravděpodobná (KOHOUTEK 1997, 245). Páni z Kravař, kteří hrad získali během 14. století a drželi ho do počátku husitských válek, vystavěli Helfenštejn do zděné podoby patrně bez věží, proto jej můžeme přiřadit k typu plášťových hradů. Hrad měl ve svých počátcích oválný půdorys, jednoduchý kamenný obdélný palác na severní straně a opevněn byl kamennou hradbou. Ještě v druhé polovině 14. století vznikl na východní straně hradního areálu druhý palác, dále pak kamenný parkán, kaple a přílehlé předhradí na západní straně; tuto stavební aktivitu lze připisat na vrub Lacka z Kravař, který byl moravským zemským hejtmánem (PLAČEK 1996, 157). V období husitských válek a za vlády krále Jiřího z Poděbrad hrad s panstvím přecházel z jednoho majitele na

druheho. Majitelé se rychle striedali, byli to např. páni z Kravař, páni ze Sovince, poté Kostkové z Postupic, kteří nechali postavit barbakán s hranolovou a okrouhlou věží i s přílehlou ohradní zdí (dnes nazývaný „psinec“). V česko-uherských válkách byl hrad obléhán, jak dosvědčují výsledky archeologických výzkumů (KOHOUTEK 1997, 246). Roku 1475 získali hrad páni z Pernštejna, za jejichž vlády se rozrostl do dnešní velikosti. Vilém z Pernštejna vybudoval druhé předhradí patrně po zkušenostech, které byly získány v období česko-uherských válek. Jeho nástupce Jan zvaný Bohatý z Pernštejna vystavěl mohutnou štítovou zeď a dělostřeleckou baštu dnes zvanou hládomorna, zároveň nechal přestavět palác do renesanční podoby. Monumentální přestavba hradního palácového areálu a opevnění hradu, jež je součástí s výstavbou nového městského opevnění v Lipníku nad Bečvou, Hranicích a Přerově, jehož majiteli byli také páni z Pernštejna, dosvědčuje jejich významné politické postavení a zároveň ekonomickou sílu nejen v rámci Moravy. Následující majitelé Helfenštejna prováděli na hradě již jen drobné stavební úpravy.

Majitelem hradu byl krátce i Petr Vok z Rožmberka, který jej vyžehnil jako součást věna paní Kateřiny z Ludanic. Když Petr Vok zdědil rožmberské dominiium na jihu Čech, prodal helfenštejnské panství panskému rodu Bruntalských z Vrba, kteří o panství přišli po porážce stavovského povstání roku 1622. Konfiskované panství

Obr. 1. Hrad Helfenštejn a okolí, šipkou vyznačeno místo výzkumu, výřez z mapy M 1:10 000.

pak získal knížecí rod Dietrichštejnů. Za jejich vlády bylo téhož roku vybudováno v předpolí hradu sypané zemní opevnění a na hrad vložena císařská posádka. Hrad byl ve třicetileté válce neúspěšně obléhán, a to v roce 1626 dánským vojskem pod velením hraběte Mansfelda, a pak až v roce 1643 švédským vojskem pod vedením generála Torstensonova. V 17. a 18. století byl hrad několikrát opravován jako zemská pevnost v souvislosti s hrozcím tureckým nebezpečím, naposled sloužil hrad jako pevnost ve válkách o rakouské dědictví (KAHLIG 1914, 107–125).

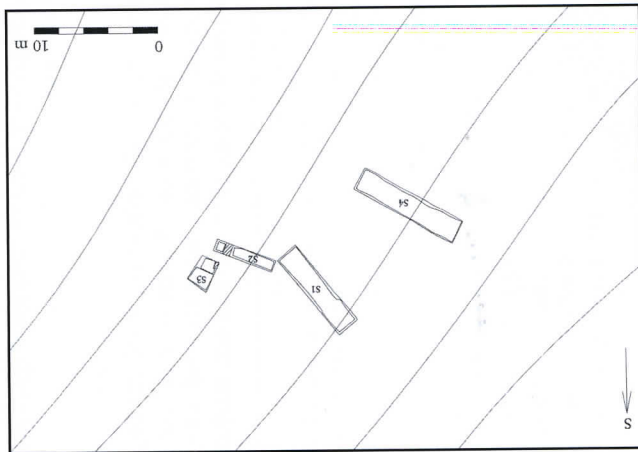
Ke konci 18. století je hrad opuštěn a je vystaven nepřízni času. První pokus o záchranu hradní zříceniny proběhl v druhé polovině 19. století, kdy dochází k využití hradu jako vyletlného místa s hospodou, kuželníky a tanečním sálem (KAHLIG 1914, 128–134). V období první republiky byly provedeny dílčí opravy korun hrádebních zdí a paláce. Po válce dochází k drobným stavebním akcím, jako je oprava mostu, bytu kastelána apod. Nejrozsáhlejší záchranné práce proběhly pod taktovkou přerovského muzea v 70. a 80. letech minulého století a probíhají dodnes (podrobněji GARDAVSKÝ 1990, 7–9; KOHOUTEK 1997, 235–247).

Archeologická situace

Lokalita leží v jihozápadní části Podbeskydské pahorkatiny, v jejím rámci spadá do podcelku Maleniku (DEMEK – NOVÁK 1992, 36). Samotný hradní areál se tyčí ve výšce asi 160 metrů nad úrovní hladiny řeky Bečvy, která je největším levostranným přítokem řeky Moravy. Vrcholová plošina má orientaci severovýchod–jihozápad a její nadmořská výška kolísá v rozmezí 385–390 metrů nad mořem. Podloží Maleniku je tvořeno převážně kulmskými drobami, pís-kovci, břidlicemi, devonskými vápenci a miocenními sedimenty. Na skalnatém podloží leží hnědé hlinité půdy a úbočí hradního vrchu pokrývá vzrostlý smíšený les.

Terénní část archeologického výzkumu proběhla formou sondáží, celkem ve čtyřech sondách (Obr. 1). Celkem byly položeny sondy S 1–S 4 (Obr. 2) na jižní straně úbočí v místě přerušení valu, který vytvářel dojem původního vstupu do areálu (PEŠKA – PLÁČEK 2002, 94).

Zároven v těchto místech jsou dobře viditelné úpravy ve svazitosti terénu, které tak vytváří terasu ve svahu. Tyto sondy byly umístěny cca 50 metrů východněji, než je situována již zmíněná lesní cesta a kde byl proveden řez valem v roce 1978.

Obr. 2. Plán rozmístění sond S 1 – 4 v místě výzkumu. Plán P. Grenar.

Sonda S1 byla položena tak, aby mohl být proveden řez valem, který je zřetelně vidět na dnešním povrchu lesa. Sonda S2 byla umístěna na kamenné destruktce, která prostupovala listovkou až na úroveň dnešního povrchu. Sonda S3 byla situována při jihovýchodním lici nalezené kamenné zdi. Sonda S4 byla dána tak, aby mohl být veden řez v místě přerušení valu, jenž vedl od západního okraje vrcholové plošiny směrem ke hradu.

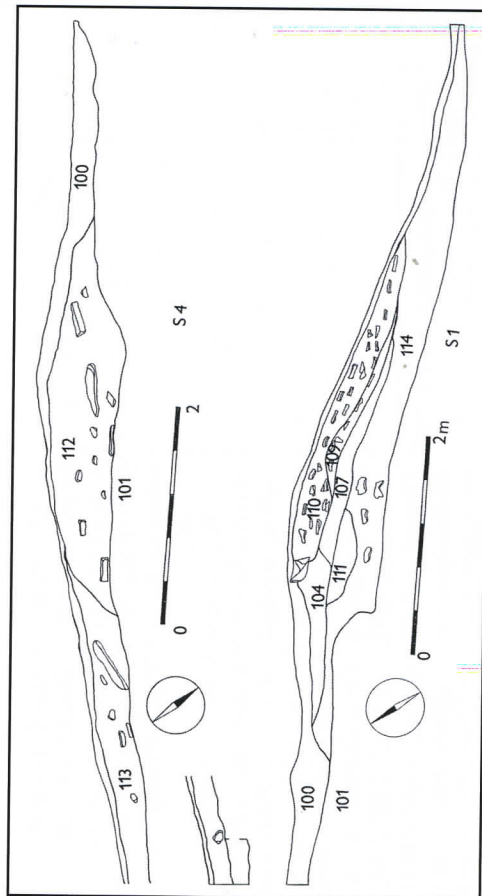
Stručný popis sond je následující:

S 1

Měla rozměry 8 x 2 m, na povrchu byla pokryta vrstvou šedé listovky (kontext 100), o mocnosti 0,38 m, na západní straně se nadožlží stýkalo se zvětralým skalnatým podložím (kontexty 101, 108), (obr. 3, foto 2). Pod lesní půdou se skrývala destruktce valu (vyšší struktura 002). Val bez vnitřní konstrukce, jehož součástí jsou tyto kontexty (vrstvy): kontext 104 – světle žlutá šed', písčité vrstvy s množstvím kamene, kontext 107 – tmavá černo hnědá, písčité vrstvy s množstvím kamene, kontext 109 – světle žlutá hněd', písčité hlína, kontext 110 – světle šedá žlut', písčité hlína, kontext 111 – světle oranžová, kontext – 114 světle šedá žlut' obsahující pouze množství kamene. Kontexty 109, 110 obsahovaly množství keramických zlomků a mazanice. Kontext 107 navíc obsahoval množství zvířecích kostí a uhlíků. Oranžově zbarvený kontext 111 byl pouze vrstva přepálené mazanice.

S 2

Měla rozměry 4 x 1 m, na dnešní úrovni terénu byla opět vrstva šedé listovky o síle 0,20 m (obr. 4, foto 3). Po odstranění lesní půdy se na západní části sondy objevila světle žlutá písčité vrstva obsahující keramické zlomky (kontext 106), ale na jižním konci sondy se odkryla kamenná destruktce (kontext 103) pocházející

Obr. 3. Kresba profilů sondy S 4 a sondy S 1. M 1:20. Kresba autor.

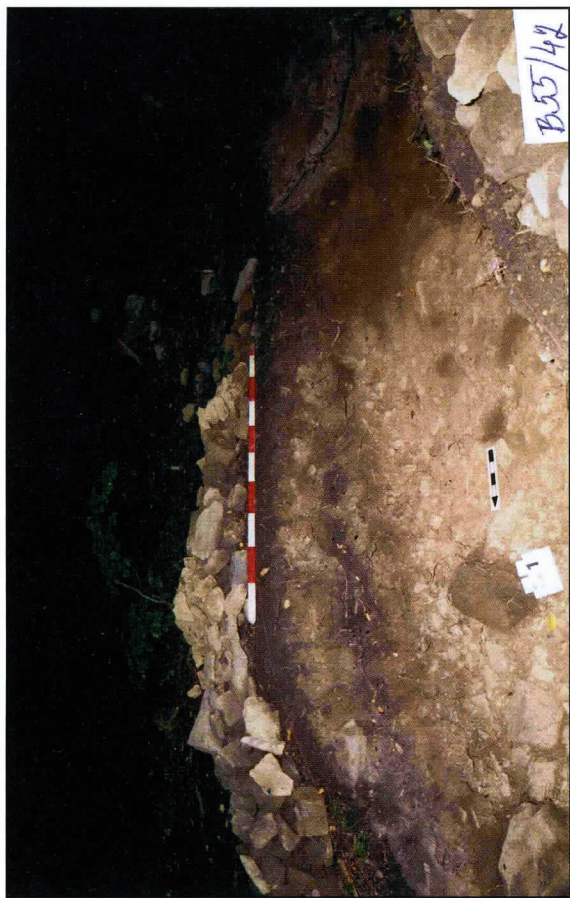

Foto 2. Řez valem v sondě 1, pohled na profil sondy 1. Foto autor.

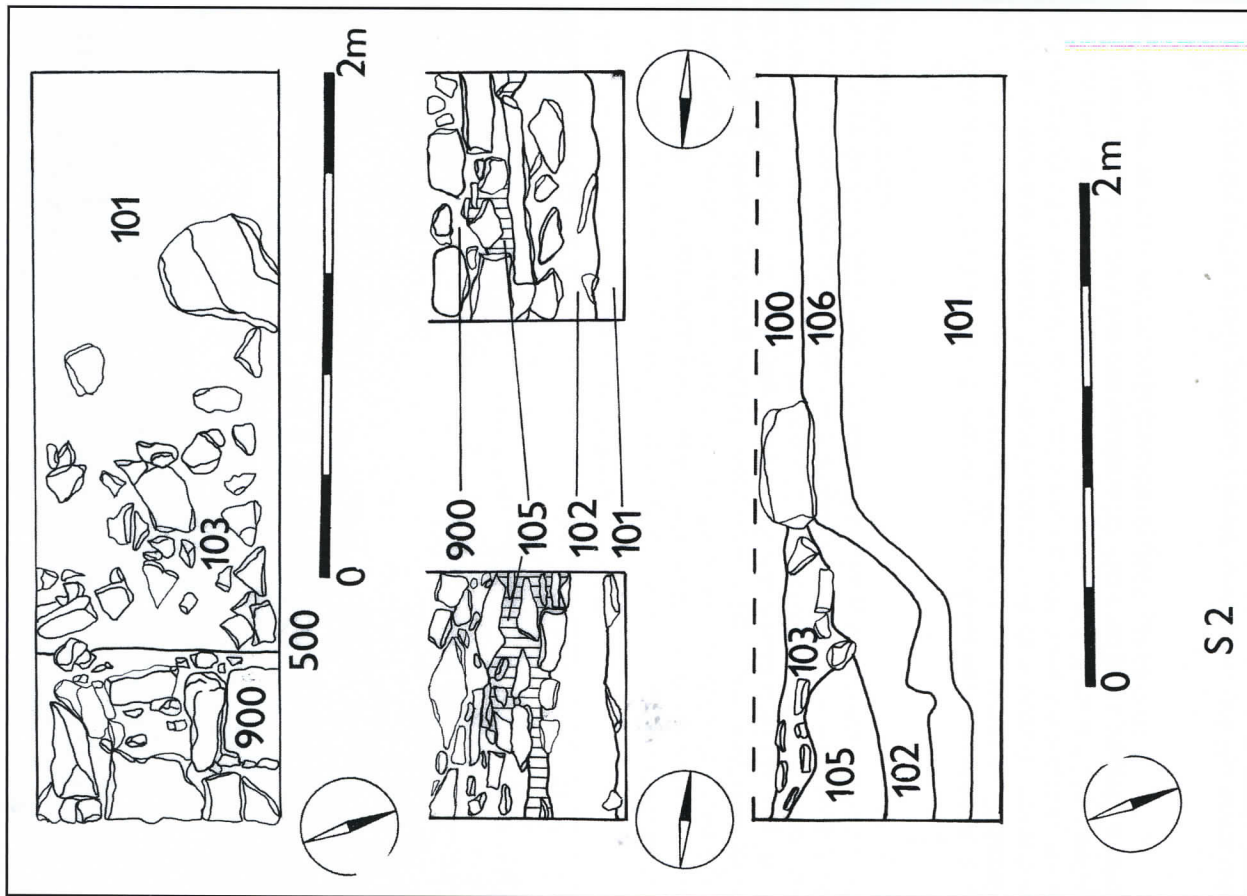
z kamenné zdi (kontext 900), jejíž základ byl vyhlouben v hnědočerné hlinité vrstvě obsahující keramické zlomky, zvířecí kosti, mazanici a množství kamene (kontext 102). Tato hnědočerná vrstva ležela na již zmiňované světle žluté uloženině (kontext 106). V blízkosti kamenné zdi byl zjištěn kontext 105, který obsahoval pouze zlomky malty. Kontext 105 se stratigraficky nacházel nad kontextem 102 a pod kontextem 103. Kamenná zeď rozdělila sondu S 2 na dvě nestejně velké části na větší západní a menší východní. Kamenná zeď byla postavena z lomového kamene na maltu (vyšší struktura 001). Výška dochovaného zdiva je 0,60 metru a šířka v horní části je 0,68 metru.

S 3

Měla rozměry 3 x 1,30 m (obr. 5, foto 4), byla položena severně od sondy S 2, při jihovýchodním lici kamenné zdi (kontext 900). Pod lesní půdou se nacházela kamenná destruktce (kontext 103), která ležela na skalnatém podloží. Zároveň se podařilo odkrýt při jihovýchodním lici zdi kamenný pilíř, který má o 0,25 m hlubší základy než samotná zeď a je zahlouben do kontextu 102. Kontext 105 byl zjištěn i v této sondě také pouze v blízkosti kamenné zdi. Pilíř i zeď jsou postaveny z lomového kamene na maltu, pilíř se zdi je provázán (vyšší struktura 001).

S 4

Měla rozměry 9 x 2 m a byla položena v místě ukončení viditelného reliktu valu naproti sondě S 1 (obr. 3, foto 5). Val byl bez vnitřní konstrukce (vyšší struktura 002). Na povrchu ležela opět listovka, pod níž se nacházel relikt valu, listovka se v sondě dotýká i skalnatého podloží, při západním i východním okraji. Těleso valu je

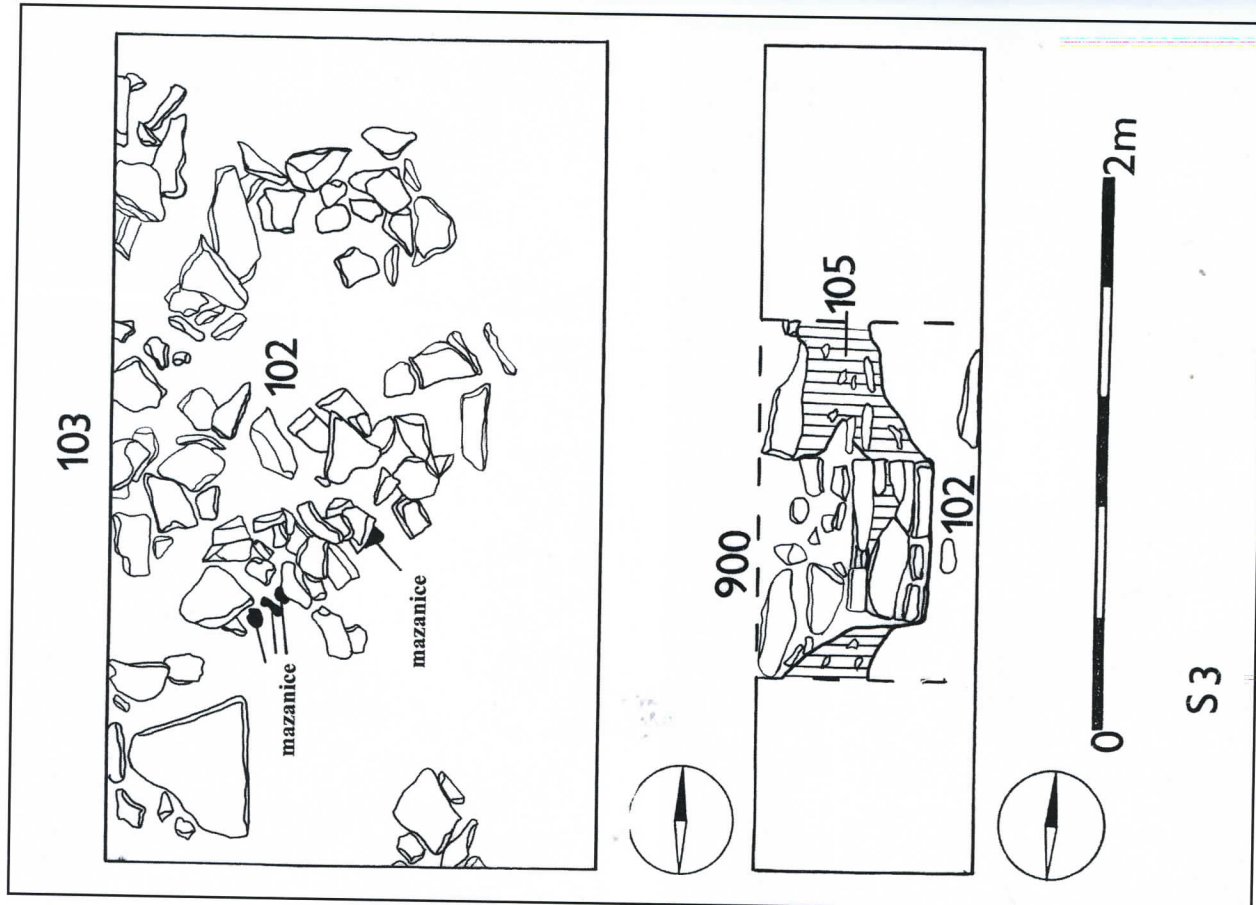
Obr. 4. Sondy S 2, náhoře půdorys sondy po odstranění lesní půdy, uprostřed a dole kresba profilu sondy. M 1 : 20. Kresba autor.

Foto 3. Celkový pohled na sondu 2, v popředí je vidět vypreparovaná zeď 900. Foto autor.

Foto 4. Celkový pohled na sondu 3, je vidět kamenný pilíř zdi 900 a kontext 105 s množstvím drobných zlomků malty. Foto autor.

Obr. 5. Sonda S 3, nahorní půdnys sondy po odstranění lesní půdy, dole profil zkoumané kamenné zdi. M 1 : 20. Kresba autor.

Foto 5. Řez valem v sondě 4, pohled na profil sondy 4. Foto autor.

tvoreno dvěma uloženinami (kontexty 112, 113), které mají podobný charakter jako uloženiny v sondě S 1. Kontext 112 – světle šedá žlutá hlinitá, obsahoval množství kamenů. Kontext 113 – světle hnědá šedá hlinitá, obsahoval velké množství keramické střední krytiny (hřebenače) a kamenů.

Nalezený keramický materiál

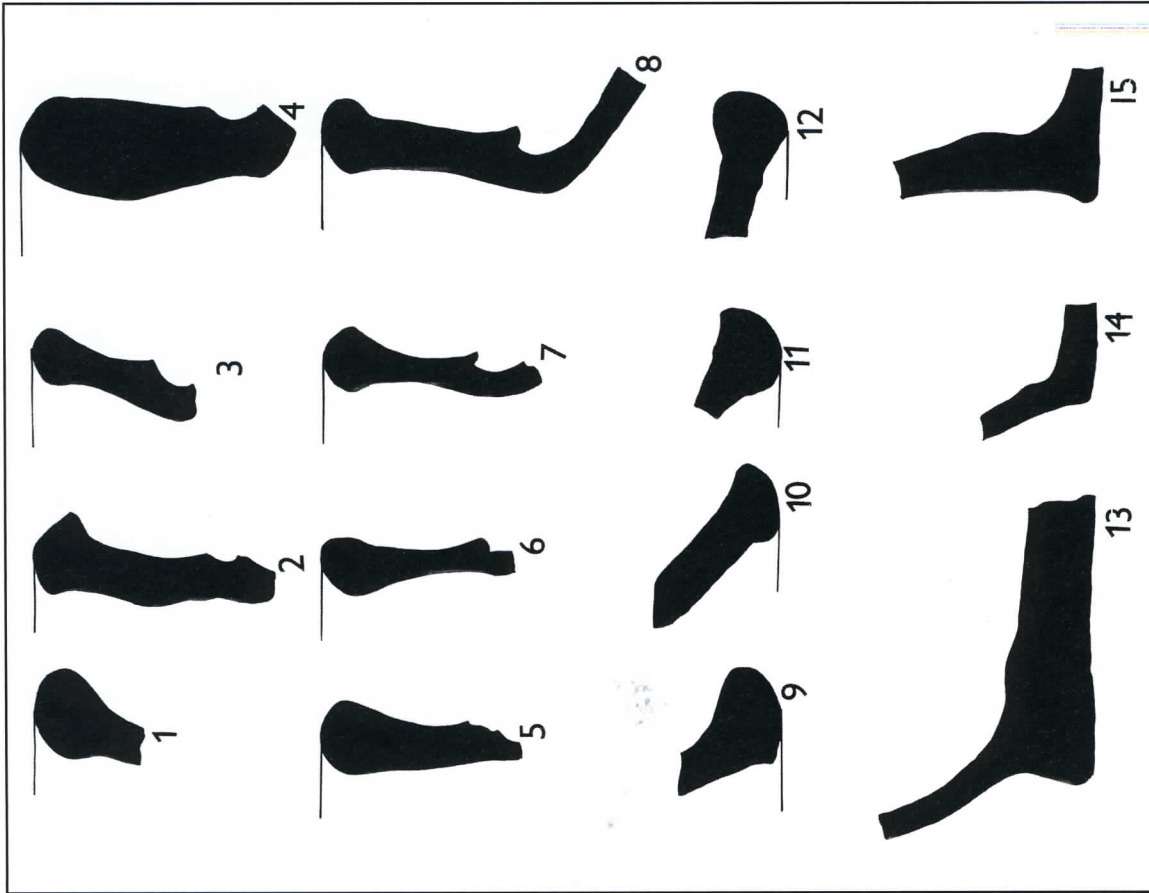
Nalezené keramické zlomky podle materiálu, ze kterého byly vytvořeny, lze rozdělit do několika skupin :

Na redukčně vypalovanou, hrubou keramiku, ručně obtáčenou s příměsí tuhy, na dnech se stopami podsýpky, s výzdobou skládající se z ryté vinice či rytých rýh. Tuto keramickou skupinu lze datovat do 14. století (obr. 6).

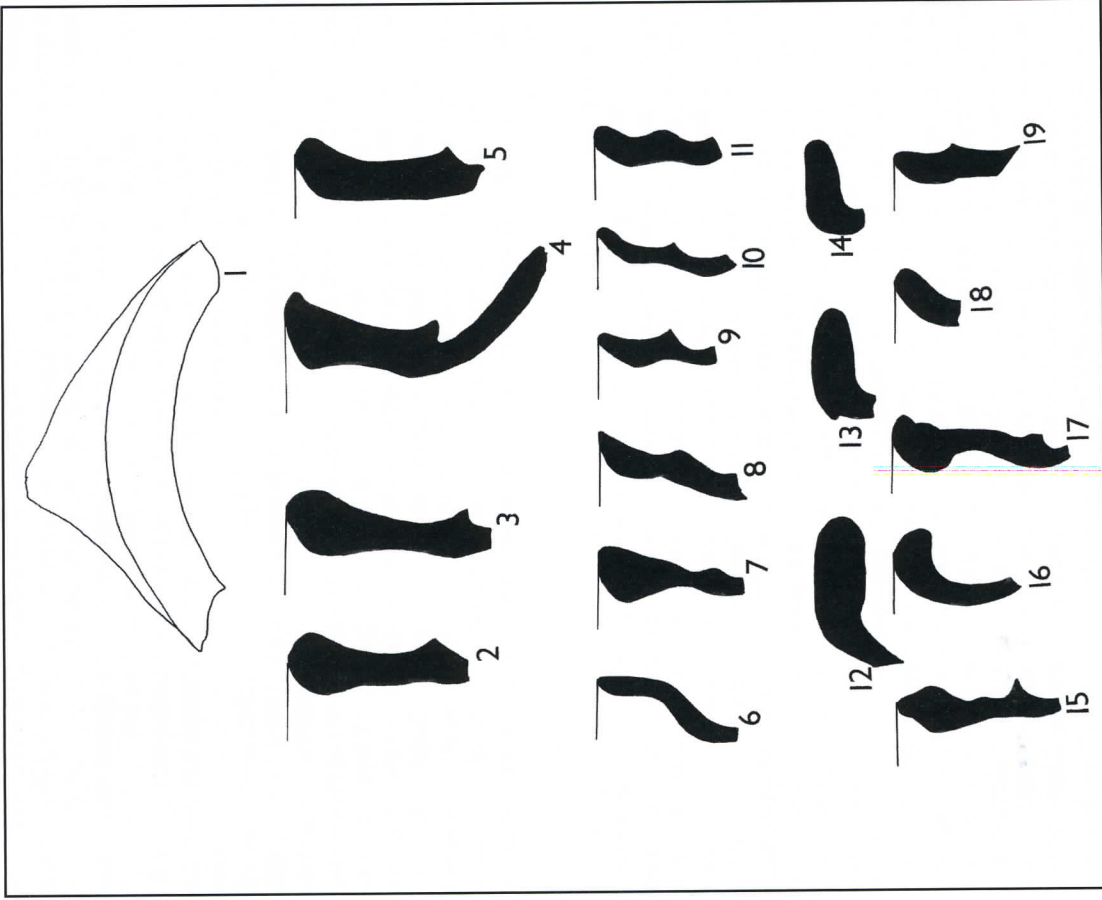
Keramika šedé barvy vypálená redukčně, vytáčená na kruhu, na dnech stopy po odříznutí, okraje nádob s okružím – polovina 15. století (obr. 7.6 až 7.11).

Další keramická skupina, kterou můžeme charakterizovat jako napodobeninu loštické keramiky, ovšem s tím rozdílem, že nedosahuje tak vysokého stupně výpalu a její barva je hnědočervená. Na nalezených zlomcích je patrné popraskání a „strupovitost“ na povrchu (obr. 7.2 až 7.6). Datace této skupiny je možná do 15. století až počátku 16. století, kdy nastupuje už novověká keramika.

Oxidačně vypalovanou keramiku představuje světle červená keramika (obr. 7.12 až 7.19), vytáčená na kruhu, se stopami po odříznutí. Ojedinelé se vyskytla

Obr. 6. Kresební dokumentace výběru redukčně vypalované keramiky (M 1:1), 1. inv. č. 35/2000-104-12, 2. inv. č. 35/2000-104-24, 3. inv. č. 35/2000-104-3, 4. inv. č. 35/2000-104-1, 5. inv. č. 35/2000-107-18, 6. inv. č. 35/2000-107-15, 7. inv. č. 35/2000-10, 8. inv. č. 35/2000-107-8, 9. inv. č. 35/2000-107-23, 10. inv. č. 35/2000-107-21, 11. inv. č. 35/2000-107-38, 12. inv. č. 35/2000-107-20, 13. inv. č. 35/2000-107-63, 14. inv. č. 35/2000-104-9, 15. inv. č. 35/2000-107-20. Kresba autor.

Obr. 7. Kresební dokumentace výběru nalezené keramiky (M 1:1), technická keramika 1. inv. č. 35/2000-113-2, redukčně vypalovaná keramika podobná loštické keramice 2. inv. č. 35/2000-107-14, 3. inv. č. 35/2000-109-20, 4. inv. č. 35/2000-109-2, 5. inv. č. 35/2000-104-35, redukčně vypalovaná keramika do šedé barvy výpalu 6. inv. č. 35/2000-107-44, 7. inv. č. 35/2000-107-38, 8. inv. č. 35/2000-107-39, 9. inv. č. 35/2000-107-36, 10. inv. č. 35/2000-107-38, 11. inv. č. 35/2000-107-37, oxidačně vypalovaná keramika 12. inv. č. 35/2000-104-39, 13. inv. č. 35/2000-107-56, 14. inv. č. 35/2000-107-93, 15. inv. č. 35/2000-109-45, 16. inv. č. 35/2000-109-54, 17. inv. č. 35/2000-104-30, 18. inv. č. 35/2000-107-100, 19. inv. č. 35/2000-107-88. Kresba autor.

hnědá glazura na vnitřní straně čtyř zlomků výduť a dvou zlomků trojnožek. Tato skupina keramiky nemá výzdobu, pouze na 6 zlomcích výduť je vnější šroubovice. Datována je do poněkud širšího rozpětí, tj. do 16.–17. století.

Poslední skupinu kuchyňské keramiky představuje výskyt 6 zlomků výduť, oxidálně vypalované keramiky světlé žluté barvy, datace 16.–17. století.

Technickou keramikou reprezentuje výskyt 100 ks zlomků hrbebnáčů (obr. 7.1). Nalezené zlomky nedovolují zjistit původní velikost. Na vnitřní straně byly hrbebnáčové drsněny a na vnějším líci jsou hladěné.

Nalezený keramický soubor ze sondy S 1 je velmi fragmentární a všechny výše uvedené keramické skupiny jsou promíchány v kontextech (100, 104, 107, 108, 110), takže neposkytují přesnější informace o vzniku valového opevnění. Pouze na základě výskytu nejmladší keramiky je možné připustit vznik tohoto opevnění nejdříve v první polovině 17. století. V sondách S 2 a S 3 se vyskytla většina výše uvedených keramických skupin, mimo technické keramiky a oxidáčnické keramiky běžové barvy, ale v kontextu 102, který je pro dataci kamennou zed' datovat jen rámcově zeno pouze 6 keramických zlomků. Proto lze kamennou zed' datovat jen rámcově a to v rozpětí od vrcholného středověku až po raný novověk. V sondě S 4 byla zjištěna – mimo jednoho střepu šedé redukčně vypalované keramiky – jen technická keramika.

Závěr

Při zjišťovacím průzkumu zemního opevnění na západním předpolí hradu nebyly objeveny žádné movité artefakty, které by bylo možno chronologicky zařadit do pravěkého období. Na základě rozboru keramického materiálu a písemných zpráv lze předpokládat vznik opevnění – zkoumaného v sondách S 1 a S 4 (na jihozápadním okraji předpolí hradu) – v období novověku. Opevnění bylo vybudováno v 17. století buď v období třicetileté války, patrně v roce 1622, kdy na hradě byla císařská posádka a hrad byl nově opevňován systémem sypaných valů, bašt a bastionů (KOHOUTEK 1997, 245). Anebo mohlo být opevnění postaveno až roku 1683, kdy hejtman Sartori nechal spojit nové zbudovanou zemní fortifikaci hrad a vesnici Týn nad Bečvou, kvůli hrozícímu tureckému ohrožení. Toto opevnění se skládalo z příkopu, redut a parkánu a bylo určeno také k ochraně panského dvora (KAHLIG 1914, 119) a materiál použitý k nasypaní zemního opevnění mohl být odebrán v hradním areálu či jeho předpolí a obsahoval tedy i středověký keramický materiál. Kamenná zed' s pilířem zkoumaná v sondách S 2 a S 3 měla přímou spojitost s původní přístupovou komunikací, která vedla po vrstevnici směrem k hradu. Zed' patrně sloužila jako protierozní překážka, jež chránila komunikaci proti sesuvu. Zároveň také mohla sloužit jako první linie obrany hradu.

Literatura a prameny

- DEMEK, J.–NOVÁK, V. a kol. 1992: Neživá příroda, Brno.
DOHNAL, V. 1982: Týn nad Bečvou, okres Přerov, Helfštýn, archiv AV AÚ Brno č. j. 164/183.
DOHNAL, V. 1988: Opevněná sídliště z doby popelnicových polí na Moravě. Studie muzea Kroměřížska, Gottwaldov, 64–66.
GARDAVSKÝ, Z. 1990: Hrad Helfenštejn, Přerov.

KAHLIG, I. 1914: Hrad Helfštýn na Moravě, Hranice.
KOHOUTEK, J. 1995: Hrady jihovýchodní Moravy, Zlín.
KOHOUTEK, J. 1997: Výzkum hradu Helfenštejna v Moravské bráně, *Archaeologica* ca historica 22, Brno, 235–247.

KOSTROUCH, F. 2000: Výsledky archeologického výzkumu na Helfenštejně v letech 1994–1996 a jejich přínos pro poznání historie hradu, diplomová práce, uložena na Slezské univerzitě v Opavě.
PAVELČÍK, J. 1977: Nálezková zpráva o zjišťovacím výzkumu, archiv AU v Brně č. j. 1964/77.

PAVELČÍK, J. 1978: Nálezková zpráva o zjišťovacím výzkumu, archiv AU v Brně č. j. 1696/78.

PAVELČÍK, J. 1980a: Zjišťovací výzkum v předpolí hradu Helfštýna (o. Přerov), Přehled výzkumů za rok 1977, Brno, 88–89.

PAVELČÍK, J. 1980b: Zjišťovací výzkum v předpolí hradu Helfštýn – Týn nad Bečvou (o. Přerov), Přehled výzkumů za rok 1978, Brno, 49–50.

PEŠKA, J.–TAJER, A.–VRÁNA, J. 2001: Týn nad Bečvou (o. Přerov), Přehled výzkumů za rok 2000, Brno, 252.

PEŠKA, J. – PLAČEK, M. 2002: Dědictví věků, nemovité archeologické památky Přerovska, Olomouc.

PLAČEK, M. 1996: Hrad a zámky na Moravě a ve Slezsku, Praha, 156–158.

VRÁNA, J. 2002: Nálezková zpráva ze zjišťovacího archeologického výzkumu, Helfštýn, archiv AC Olomouc č. j. 109/03.

Summary

Results of Preliminary Archaeological Research on the Foreland of the Helfenstein Castle Jakub Vrána

The Helfenstein Castle (also called Helfstyn or Helfstein) is situated on a distinct peak on the left bank of the Bečva in the area of the "Moravian Gate" (*Moravská brána*) (Photograph 1). This depression separates the massif of the Lower Jeseníky Mountains and Podbeskydské Hills. It has always been an important communication centre connecting the regions of Moravia and Silesia. Preliminary research on the southern foreland of the Helfenstein castle (Týn nad Bečvou cadastre) was conducted between 28 August and 8 September 2000 with the aim to determine the age of the earth fortification.

Prior to the medieval castle, a Late Bronze hillfort was built on the site on an elongated top plateau (Dohnal 1988, 64–66), on the eastern side of which the castle precincts are situated. The research itself, however, was conducted on the western castle foreland with apparent remains of a rampart which can be noticed along the southwestern edge of the top plateau (fig. 1). The earth rampart follows the contour line and the southwestern edge of the top plateau and turns towards the castle.

Total length of the visible part of the rampart is approx. 100 m. About 20 m before its eastern visible end, the rampart is interrupted by a forest road leading from the forest to the top plateau. The site of the interruption was researched in 1978 when the rampart profile was examined. The rampart of clay and stone with a frontal stone screen was 6–7 m wide and approx. 2.50 m high at its foundations, though from the inside the rampart was only 0.60–0.80 m high. The research supervisor dated the rampart back to the Silesian phase of the Lusatian Urnfield Culture (Pavelčík 1980b, 50, Dohnal 1982). On the plateau itself, where no vestiges of building activities are visible, the archaeological research in 1977–1978 discovered several sunken features which were dated back to the Lusatian Urnfield Culture, to its Silesian phase (Pavelčík 1980a, 89, Pavelčík 1980b, 50).

Field research was conducted by means of four test pits (fig. 2). Test pit S1 was used to make a cross section of the rampart which is clearly visible on the current forest level. Test pit S2 was conducted in stone remains penetrating through organic clay up to the current surface. Test pit S3 was situated at the southeastern end of the stone wall and test pit S4 was positioned to conduct a cross section of the rampart interruption which led from the western edge of the top plateau to the castle.

Test pit S1

Dimensions: 8 m × 2 m; on the surface covered with a layer of grey organic clay of 0.38 m in thickness (context 100), topsoil bordered with weathered rock subsoil (contexts 101 and 108) on the western side of the pit (fig. 3, photograph 2). Below forest soil, rampart remains were exposed - rampart with no internal structure, the parts of which were the following contexts (strata): context 104 - a light yellow grey sand layer with a large amount of stone, context 107 - dark black and brown sand clay with a large amount of stone, context 109 - light yellow brown colour, sand clay, context 110 - light grey yellow colour, sand clay, context 111 - light orange, context 114 - light grey yellow colour with a large amount of stone. Contexts 109 and 110 also contained a number of potsherds and daub. Context 107 contained animal bones and charcoal. Context 111 of orange colour was formed only with a layer of overburnt daub.

Test pit S2

Dimensions: 4 m × 1 m, on the surface again covered with a layer of grey organic clay of 0.20 m in thickness (fig. 4, photograph 3). Upon removal of forest soil, the western side of the pit contained a light yellow sand layer with potsherds (context 106) whereas the southern side yielded stone remains (context 103) of a stone wall (context 900), the foundations of which were sunk in a black and brown clay layer containing potsherds, animal bones, daub and a large amount of stone (context 102). This black and brown layer lay on the abovementioned light yellow layer (context 106). Near the stone wall context 105 was detected containing only fragments of mortar. Stratigraphically, context 105 was situated above context 102 and below context 103. The stone wall divided test pit S2 into two uneven parts - larger western and smaller eastern part. The stone wall was built of quarry stone on mortar. The height of preserved masonry was 0.60 m and the width in the upper part was 0.68 m.

Test pit S3

Dimensions: 3 m × 1.30 m (fig. 5, photograph 4), situated north of test pit S2 at the southwestern end of the stone wall (context 900). Below forest soil were stone remains (context 103) on rock subsoil. Also a stone pillar was exposed at the southeastern end of the wall with foundations deeper in the ground than the wall itself (by 0.25 m), hence sunken in context 102. Context 105 was also ascertained in the vicinity of the stone wall. Both the pillar and the wall were built of quarry stone on mortar, the pillar was connected with the wall.

Test pit S4

Dimensions: 9 m × 2 m, situated at the end of the visible remains of the rampart opposite test pit S1 (fig. 3, photograph 5). The surface was covered with organic clay, below which were rampart remains. Organic clay also reached rock subsoil at both the western and eastern end. The rampart itself was formed by two deposits (contexts 112 and 113) with similar character as deposits in test pit S1. Context 112 - light grey yellow colour of clay with a large amount of stone. Context 113 - light brown grey colour of clay with a large amount of ceramic roofing (ridge tiles) and stone.

Conclusion

During preliminary research of the earth fortification on the western foreland of the castle no objects which could be chronologically of prehistoric origin were found. Pursuant to an analysis of pottery and written records it may be assumed that the fortification examined in test pits S1 and S4 (on the southwestern end) was built in the 1600s: either during the Thirty Years' War - most probably in 1622 when the castle was occupied by imperial troops and was newly fortified with a system of earth ramparts and bastions (Kohoutek 1997, 245) - or in 1683 when Commissioner Sartori connected the castle and the village of Týn nad Bečvou with new earth fortification to reduce impending Turkish threat.

This fortification comprised a ditch, redoubts and a ward and was also designed to protect the owner's precincts (Kahlig 1914, 119). The material used to pile the fortification could have been taken from the castle precinct or the bailey and hence it also contained medieval pottery. The stone wall with the pillar examined in test pits S2 and S3 had a direct link with the original castle access road which followed the contour line. The wall probably served as a barrier against erosion, thus protecting the road against a landslide. It could have also served as the first defensive line of the castle.

Captions

- Fig. 1. The Helfenstein Castle and its surroundings, the arrow marks the research site, a section of map M 1 : 10 000.
Fig. 2. Distribution of test pits S1 - S4 on the site.
Fig. 3. Profiles of test pits S4 and S1. Map M 1 : 20.
Fig. 4. Test pit S2. Top - the ground plan after removal of forest soil; centre and bottom - the test pit profile. M 1 : 20.

- Fig. 5. Test pit S3. Top – the ground plan after removal of forest soil, bottom – profile of the stone wall. M 1 : 20.
- Fig. 6. Drawings of selected **reduced** pottery (M 1:1), 1. no.35/2000-104-12, 2. no.35/2000-104-24, 3. no.35/2000-104-3, 4. no.35/2000-104-1, 5. no.35/2000-107-18, 6. no.35/2000-107-15, 7. no.35/2000-10, 8. no.35/2000-107-8, 9. no. 35/2000-107-23, 10. no.35/2000-107-21, 11. no.35/2000-107-38, 12. no.35/2000-107-20, 13. no.35/2000-107-63, 14. no. 35/2000-104-9, 15. no.35/2000-107-20.
- Fig. 7. Drawings of selected pottery (M 1:1): **technical pottery** – 1. no.35/2000-113-2; **reduced pottery similar to Loštice ware** – 2. no.35/2000-107-14, 3. no.35/2000-109-20, 4. no.35/2000-109-2, 5. no.35/2000-104-35; **reduced pottery of grey colour** – 6. no.35/2000-107-44, 7. no.35/2000-107-38, 8. no.35/2000-107-39, 9. no.35/2000-107-36, 10. no.35/2000-107-38, 11. no.35/2000-107-37; **oxidized pottery** - 12. 35/2000-104-39, 13. no.35/2000-107-56, 14. no.35/2000-107-93, 15. no.35/2000-109-45, 16. no.35/2000-109-54, 17. no.5/2000-104-30, 18. no.35/2000-107-100, 19. no.35/2000-107-88.

- Photograph 1. An aerial view of the top plateau with the Helfenstein Castle, taken from NE.
- Photograph 2. The rampart in cross section, test pit S1, the profile of test pit S1.
- Photograph 3. An overall view of test pit S2, the examined wall 900 in front.
- Photograph 4. An overall view of test pit S3, a stone pillar of wall 900 and context 105 with a large number of small mortar fragments are visible.
- Photograph 5. The rampart in cross section, test pit S4, the profile of test pit S4.

ARCHÉOLOGIE DOVĚKÉHO DOMU MOSTĚ (čp. 226) logy of a medieval House (No. 226) in Most

JAN KLAPŠTĚ (ed.)

eva Černá, Věra Čulíková, Vladimír Hanýkř, Petr Hlaváček,
ilios Kaplan, Jan Klápště, Josef Kyncl, Tomáš Kyncl, Pavel Lauterer,
hovič, Martin Maryška, Miroslava Novotná, Jitka Petříčková